

תורת אביגדור

הגאון ר' אביגדור מילר זצ"ל

פרשת בלק תשפ"ג

הוא מסתכל עלינו

תוכן

א' - לזכור את ה' / א

ב' - המצוות מזכירות לנו / ג

ג' - אנחנו מזכירים לעצמנו / ו

ה' חטאתי כי לא ידעתי כי אַתָּה נֹצֵב לְקַרְאֲתִי בְּדַרְכְּךָ. זהו וידויו של בלעם. "היה עלי להבין כי הסיבה שהאתון רבצה על מקומה אינה משום שהיא החליטה לפתע פתאום לנהוג בעקשנות. לא חשבתי. היה עלי לזכור את הקב"ה, ולהבין שהוא זה שמעכב אותי בדרכי".

זו היתה טענתו של המלאך כלפי בלעם: "מדוע הכית את אתונך? מדוע לא עלה על דעתך שה' הוא זה שמעכב את דרכך, וכי מלאך ה' ניצב בדרך וגורם לאתונך לעצור?"

לנו הטענה הזו נשמע בלתי סבירה. "נו, אז מה, האתון עצרה? ככה זה, לפעמים בעלי חיים מתנהגים בצורה עקשנית. למה שאחשוב שיש כאן מלאך שמעכב אותה?" אנחנו רגילים להסתכל על דברים מעין אלו כאל מקרה, וקשה לנו להבין כיצד ניתן להסתכל עליהם בצורה אחרת.

אולם לבלעם לא היה קשה להבין זאת. בלעם לא היה איש חומרני כפי שאנחנו רגילים לתאר לעצמנו. הוא היה נביא ה', אדם בר דעת, והוא ידע שאדם ששוכח מי מנהל את העולם הוא חוטא. מי שאין בו דעת להבין כי ה' הוא זה שעצר את האתון, הוא חוטא, ועליו להתוודות על חטאו.

כך חי בלעם את חייו. כי ידע מה מצופה ממנו - לזכור כי בכל מקום בו הוא הולך, הוא הולך יחד עם ה'. אם הוא שכת, ולו לרגע, מי מנהל את העולם, הרי שזהו חטא שעליו יש להתוודות.

חשבון הנפש של גדולי האומה

לא רק בלעם חי עם ההכרה הזו, אלא כך חיו להבדיל כל גדולי האומה מאז ומעולם - הם חשבו תדיר על הקב"ה, והבינו שכל מה שקורה להם אינו קורה סתם כך, אלא נעשה בצורה מכוונת בידי השי"ת. דוגמא לכך אנו מוצאים בגמרא סוף פרק שנים אוחזין (ב"מ כ, ב), שם מסופר

א' - לזכור את ה'

וידויו של בלעם

"וַיִּקַּם בְּלָעָם בְּבִקְרֹ וַיִּחְבֹּשׂ אֶת אֶתְנֹו וַיִּלְךְ עִם שָׂרֵי מוֹאָב (במדבר כב, כא) - בלעם היה להוט להגיע אל בלק מלך מואב, ולנסות לקלל את עם ישראל. הוא מיהר לדרכו, ולכן, כאשר אתונו החלה "לעשות בעיות", הוא הגיב בצורה נחושה והחלטית: הוא הכה אותה שוב ושוב, ולא איפשר לה לעכב אותו בדרכו.

לאחר שהכה את אתונו שלש פעמים, נגלה אליו מלאך ה' ושאל אותו: "על מה הכית את אתונך?" ומה היתה תגובתו של בלעם? "וַיֹּאמֶר בְּלָעָם אֶל מְלָאֲכָה ה' חֲטָאתִי" - בלעם הודה בחטאו.

מי שלומד את הפרשה הזו באופן שטחי, עלול לטעות ולחשוב כי טענתו של המלאך כלפי בלעם, וה"חטא" שעליו התוודה בלעם הוא "חטא" הכאת האתון. המלאך הוכיח את בלעם על כך שהכה את אתונו המסכנה שלא עשתה לו דבר, ובלעם קיבל את דבריו. אולם בוודאי שאין זו כוונת התורה. אם יש לאדם אתון עקשנית המסרבת לשותף עמו פעולה, אין לו ברירה אלא להכותה. וכי מה עליו לעשות, לנסות ולשכנע ולרצות את האתון במילים מרגיעות? להסביר לה שהוא נמצא כעת במשימה חשובה, וכי תפקידה הוא להקשיב בקולו ולהמשיך הלאה? כשבהמה אינה משתפת פעולה - מכים אותה. אין בכך כל חטא.

חטאו של הנביא

ואמנם, כדי להבין את מהות וידויו של בלעם, עלינו לדקדק בלשונו. מה אמר בלעם? "וַיֹּאמֶר בְּלָעָם אֶל מְלָאֲכָה

השלב הראשון של עונש הסקילה בבית דין, שניתן בין היתר למחללי שבת ולעובדי עבודה זרה, הוא, שמשליכים את הנסקל ממקום גבוה. רב פפא הבין שאם השלב הזה היה נשמט ממקומו שניה אחת קודם לכן, הוא היה נידון בעונש סקילה. 'מדוע ארע לי דבר כזה?' שאל רב פפא את עצמו. 'האם יתכן שמשמים דנו אותי לסקילה, אלא שקיבלתי חנינה וניצלתי ברגע האחרון? מדוע נגזר עלי כך? האם ח"ו חיללתי שבת או עבדתי עבודה זרה?'

חובתו של כל יהודי

הגמרא ממשיכה: "אמר ליה חייא בר רב מדפתי לרב פפא, שמא עני בא לידך ולא פרנסתו, דתניא רבי יהושע בן קרחה אומר כל המעלים עיניו מן הצדקה כאילו עובד עבודת כוכבים". חייא בר רב אמר לרב פפא שיתכן והוא לא נתן צדקה כראוי, ולכן הוא נידון כעובד עבודה זרה. השומעים אתם? יהודי שמתרשל מלתת צדקה כפי הראוי לו, יתכן וה' ינקוט בפעולה כנגדו, או לפחות יזהיר אותו. בפעם הבאה שהוא יעלה במדרגות, הוא עלול להחליק. ככה חיו גדולי אומתנו את חייהם - מתוך הכרה ברורה ומוחשית שה' מסתכל עליהם ומגיב למעשיהם.

אכן, כדי לחיות את החיים במדרגה הזו, דרושה עבודה מרובה. זהו מבט חדש לגמרי על החיים, המגיע מתוך הכרה אמיתית בה'. לא מדובר ב"פרומקייט", אלא בדרך חיים חדשה לחלוטין.

למען האמת, התורה דורשת מכל אחד ואחד מאיתנו לחיות את חייו בצורה כזו. זהו לאו מפורש בתורה: "הַשְּׁמֵר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים ח, יא). היעלה על הדעת לפרש פסוק זה כמידת חסידות בעלמא, הנוגעת רק לצדיקי עליון? דברי התורה ברור מיללו, שזוהי חובתו של כל יהודי באשר הוא, כל איש ואשה, לחיות בצורה זו, ולהישמר שלא לשכוח את ה' אלקינו.

מלא כל הארץ כבודו

איננו מדברים כעת על אמונה בה'. כמובן שכולנו אומרים שאנחנו "מאמינים בה'", וזה נכון. ברוך ה', קהל המאמינים הולך וגדל מיום ליום, וכיום, כל מי שמכסה את ראשו - ולא משנה במה - מכריז בזאת כי הוא מאמין בה'.

כיסוי הראש הוא תפארתו של עם ישראל, ועל זה אנחנו מברכים בכל יום "עוטר ישראל בתפארה". בין אם התפארת הזו צבועה בשחור ובין אם היא צבועה בכל צבע אחר, האדם המכסה את ראשו מעטר את עצמו בהכרזה המפוארת: "אני מאמין בה' אלקי ישראל". יהודי שמחליט לכסות את ראשו בכיפה, עושה דבר גדול ביותר!

אודות מקרה שבו מספר אמוראים ישבו בבית המדרש ועסקו בתורה, ותוך כדי לימודם "פקע ארזא דבי רב" - אחת מקורות הארז שהחזיקו את תקרת בית המדרש נשברה!

אמוראים אלו לא נתנו להזדמנות זו לחמוק מידם, אלא החלו מיד לחשוב ולדון מהי הסיבה שבגללה ארע דבר זה. כמובן שהם הבינו שהקורה היתה ישנה ורעועה. היא עמדה שם כבר זמן רב, והגיע הזמן להחליפה. מן הסתם היה צורך לבדוק את יציבותן של שאר הקורות, ואין כל ספק שהם נקטו בכל אמצעי הזהירות שנדרשו מהם כאשר קורה זו נשברה. הם הבינו לא פחות מאיתנו שכאשר יש קורה רעועה, יש צורך בפעולה מסוימת כדי לשמור על הבטיחות. אך הם הבינו הרבה הרבה יותר מאיתנו. הם ידעו שדבר זה לא ארע סתם כך, ולכן, מיד כאשר התאפשר להם הדבר, מיד כאשר הגיעו למקום מבטחים, הם עסקו בשאלה: מה היתה המטרה שלשמה שבר ה' את הקורה?

הענין הפך לנושא לדיון בבית המדרש. אחד אמר: "הדבר קרה משום שעשיתי כך וכך". השני אמר שזה היה בגלל חטא שהוא עשה. או שמא נעשה מעשה בלתי הגון בבית המדרש.

כך הם חיו את חייהם, משום שכך היא האמת. אין שום מקרה בעולמנו, והקב"ה מנהיג כל פרט ופרט בבריאה. גדולי עולם אלו, שחשבו תמיד על השי"ת, הגיבו לכל התרחשות בחייהם בצורה הנכונה. הם השכילו לתפוס בשתי ידיים את ההזדמנות הזו, ולא הניחו ללקח שצריך היה להילמד על ידם, לחמוק מהם.

כמעט-סקילה בחדר המדרגות

נראה סיפור נוסף, המובא במסכת בבא בתרא (י, א): "רב פפא הוה סליק בדרגא, אישתמיט כרעיה, בעי למיפל" - רב פפא עלה בסולם, ואחד משלבי הסולם נשמט ממקומו, וכמעט גרם לו ליפול.

דברים מעין אלו קורים לכל אחד. כמעט אין מי שלא קרה לו דבר כזה - הוא כמעט החליק במדרגות, ורק ברגע האחרון הצליח להיאחז במעקה ובכך למנוע מעצמו מלהתגלגל במדרגות. יתכן והצדיקים מבינינו יגיבו למקרה כזה בהודיה לה' על שהציל אותם מנפילה. "אה! ברוך ה'! תודה לך ה' שהצלת אותי ברגע האחרון!"

אולם זה לא מספיק! הסכיתו ושמעו מה היתה תגובתו של רב פפא: "אמר השתא כן איחייב מאן דסני לן כמחללי שבתות וכעובדי עבודת כוכבים" - 'אילו הייתי נופל, הייתי מתחייב כמו מחללי שבת ועובדי עבודה זרה'. כידוע,

הנושא הזה הינו בעל חשיבות גדולה ביותר, וכמה חבל שכמעט ולא מדברים עליו! הרי זהו לאו מפורש, וכל האידישקייט שלנו עומדת על זה! מוטל עלינו לקנות הכרה אמיתית שה' נמצא ממש כאן על ידינו. עלינו לקנות את ההכרה הברורה הזו בשכלנו.

חובה בסיסית

בספר חובות הלבבות (שער חשבון הנפש), מונה המחבר שלושים התבוננויות ("חשבונות") שמוטל על כל יהודי להעלותן על דעתו בכל עת, והחשבון העשירי הוא שהאדם חייב להתבונן בכך שהבורא יתברך צופה בו בכל עת ובוחן אותו - מבפנים ומבחוץ.

והנה, על אף שזהו החשבון העשירי במספר, מבחינת חשיבות העניינים, יתכן והוא הראשון בחשיבותו. יש סיבה מדוע בעל החובות הלבבות סידר אותו כמספר עשר, אך למעשה עלינו להתייחס אליו כאל החשבון שהוא מן הסתם החשוב ביותר.

עלינו להתייחס לקב"ה כאל ישות אמיתית. הוא נמצא כאן, הוא מודע למעשינו והוא בוחן אותם. כמובן שלא די בהתבוננות זו כדי לקיים את חובתנו בעולמנו, אלא עלינו ללמוד תורה, כי מי שיודע שה' מסתכל עליו ובוחן את מעשיו, אך אין לו מושג מה ה' מצפה מאיתו לעשות ומה הוא אוסר עליו לעשות, הרי שאין ערך רב להכרה שהוא מביט בו. עלינו לעמול בתורה ולברר היטב את המותר ואת האסור, אולם עלינו לזכור כי אם חסרה לנו ההכרה הבסיסית הזו, שהקב"ה מביט בנו, הרי שלא יעזור לנו שום לימוד.

לכן החובות הלבבות מדרבן אותנו לזכור את הדבר הזה בכל עת. זהו נושא בעל חשיבות עליונה, שכן אין זה קל לרכוש את המבט הזה על החיים. גם לאחר שהבנו את חשיבות הענין, הרי שזו רק ההתחלה, כי נדרשת עבודה רבה כדי לרכוש את ההכרה הזו. המסילות ישירים (פרק יט) אף כותב על עבודה זו כי "זה הוא היותר קשה שיצטייר בלב האדם ציור אמיתי". עלינו לעבוד על הענין הזה במשך זמן רב ולתרגל אותו שוב ושוב, עד שנצליח לקלוט בנפשנו את המבט הזה שה' אכן נמצא כאן וצופה בנו.

ב' - המצוות מזכירות לנו

המצוה והמצוה

כיהודים שומרי תורה אנו יודעים שאחד ההיבטים הבסיסיים ביותר בחייו של היהודי הוא המצוות המעשיות.

אולם בזה לא תמה משימתנו, שכן לא מספיק לעטר את ראשנו בכיסוי הראש, אלא עלינו לדאוג שיהיה משהו מתחת לכיסוי הזה!

נשאל את עצמנו: כולנו מאמינים באלקים, הלא כן? היכן אפוא נמצא האלקים הזה שאנחנו מאמינים בו? עבור רבים, התשובה היא שהוא נמצא בסידור או בחומש. אך האם הוא הולך איתנו ברחוב? האם הוא נמצא בביתנו, בחדר משכבנו?

כמובן שכולנו נענה שכן, בוודאי שאנחנו מאמינים שהוא נמצא בכל מקום, אך האם אנחנו באמת מרגישים כך? מי שחושב על ה' כשהוא מתפלל, הוא כבר צדיק גדול. כבר סיפרתי בעבר את הסיפור אודות רבי לוי יצחק מברדיטשוב זיע"א. יום אחד, בשעת התפילה, פנה הצדיק אל הגבאי שלו, וביקש ממנו להודיע הודעה חשובה. הגבאי ניגש אל הבימה, דפק עליה בחזקה, והכריז: "הרב'ה ביקש להודיע שיש ריבוננו של עולם!" היה זה בעיצומם של אמירת פסוקי דזמרה! הודיעו הודעה מיוחדת בבית המדרש: "זכרו את ה'!" אכן, מי שזוכר את הריבוננו של עולם בשעת התפילה, הוא צדיק גדול.

"מישהו חושב עלי?"

אולם גם זה הוא רק חלק קטן מחובה זו של "השְׁמֵר לְךָ פֶּן תִּשְׁכַּח אֶת ה' אֱלֹהֶיךָ". מוטל עלינו לזכור שה' מביט בנו לא רק בזמן התפילה, אלא בכל עת ובכל מקום - ברחוב, באוטובוס, במטבח. זוהי ההשקפה הבסיסית ביותר שנדרשת מכל יהודי. כך מלמד אותנו דוד המלך ע"ה: "ה' מְשִׁימִים הַשְּׁקִיף עַל בְּנֵי אָדָם לְרְאוֹת הַיֵּשׁ מִשְׁכֵּיל דַרְשׁ אֶת אֱלֹקִים" (תהילים יד, ב). ה' מסתכל ורואה מיליוני יהודים, ושואל: "האם יש כאן מישהו שחושב עלי?" אפילו בשעת התפילה, יהודים אמנם ממלאים את חובתם ההלכתית, אך על מה הם חושבים? אני מפחד לדעת את התשובה.

זוהי שאלתו של הקב"ה: "האם אתה חושב עלי?" ועלינו לתת את הדעת על התשובה לשאלה זו. האם אני חושב על ה'? כמה פעמים בשבוע האחרון עברה במוחי מחשבה אודותיו? האם אני חולם על ה'? מדוע איני חולם עליו בלילה? מפני שאיני חושב עליו ביום. "אין מראין לו לאדם אלא מהרהורי לבו" (ברכות נה, ב) - אדם חולם בלילה על מה שהוא חושב ביום, ומי שאינו חושב על ה', לא יחלום עליו.

דבר זה נדרש מכל אחד ואחד מאיתנו! אם זה נדרש מבלעם, על אחת כמה וכמה שזה נדרש מאיתנו! עלינו להתרגל למושג הזה, ולהחזירו אל תוך תודעתנו: כל יהודי מחויב לחשוב על הקב"ה כמה שיותר.

הזדמנות זו קיימת עבורנו גם בשאר ימות השנה. עקרת הבית נכנסת לחנות ובודקת את התווית של כל מוצר ומוצר כדי לראות האם מתנוססת עליו החותמת המתאימה - יש כאן הזדמנות נהדרת לרומם את המצוה הזו, ולהשתמש בה כדי להזכיר לעצמנו את מציאות הבורא יתברך. בעודה מביטה ברשימת הקניות, היא יכולה להוסיף עוד מחשבה: "אני קונה רק בחנות הזו שבה המוצרים כשרים, משום שה' מסתכל עלי". מצוות הכשרות נועדה כדי להזכיר ליהודי את בוראו.

מקדש עמו ישראל

היהודי מוקף מכל עבר בסימנים המזכירים לו שהקב"ה מביט בו. מדוע אנו מברכים ברכות בחופה? כדי להזכיר לנו את ה'. כולם עסוקים בענייניהם, ועלולים לשכוח שה' נמצא כאן ומביט בנו, ואז מגיעות הברכות, וכל אחת ואחת מהם מהווה תזכורת לנוכחותו של ה'. "בורא פרי הגפן" - זאת אומרת שיש בורא עולם. "אשר ברא" - הו, יש בורא. הברכות כולן מזכירות לנו את הבורא. החתן הכלה שלנו אינם נישאים בצורה חומרנית, כמו גויים, אלא הם עומדים לפני ה'! הוא מביט בכלם - גם באורחים. למה שהאורחים המצטופפים סביב החופה לא יחשבו על כך?

הדבר נכון גם כלפי המסדר קידושין, וכן לרבנים המתכבדים בברכות. יש להם הזדמנות לחשוב: "אני עומד לברך את הברכה הזו כדי שהיא תשפיע עלי. היא מזכירה לי שיש בורא לעולם", וכך יחשבו גם קהל השומעים העונים אמן על הברכה.

שכינה ביניהם

גם החתן והכלה בעצמם - למה שהם לא יקדישו מחשבה לכך? הם עומדים תחת החופה, והבורא מביט בהם. הם מאזינים לברכות וחושבים על כך שלא רק שיש בורא עולם שברא אותם ואת הענין הנפלא הזה של נישואי איש ואשה - שהוא ניסי ניסים! - אלא הם אף מזכירים לעצמם שהם נתונים כעת תחת השגחה, וה' משגיח" הזה עומד להיכנס יחד אתם אל תוך ביתם החדש.

גם בעודם יושבים לבדם בחדר יחוד, עליהם לדעת שהם לא באמת נמצאים לבד. "איש ואשה זכו שכינה ביניהם" - יש כאן שותף שלישי שנמצא בחדר יחד אתם. החתן והכלה יכולים להוסיף מחשבה כזו בעודם נמצאים בחדר יחוד. הם זוכרים שיש כאן מישהו שמביט בהם, ומכאן ואילך הוא ישכון בדרך קבע בביתם, כפי שעשה עד כה. זה מה שברכות החופה נועדו להזכיר לנו.

המצוות הן חלק עיקרי מצורת החיים שלנו. אולם למרבה הצער, רבים הם אלו שמזניחים את אחת המטרות העיקריות של המצוות. הסכיתו ושמעו מה היא תכליתן של המצוות. הדברים שאומר כעת הם חידוש נפלא, וחשוב מאוד שכל אחד ואחד ישמע את זה. אחת המטרות המרכזיות שלמענן נועדו המצוות היא כדי להזכיר לנו את הבורא יתברך. כל מְצָנָה מורה על כך שיש מְצָנָה, ולכן המצוה שאנו מקיימים מזכירה לנו את מי שציווה אותנו בה.

כשאדם נוטל לידו ד' מינים, יש כאן מטרה - להראות ולהזכיר שיש ריבוננו של עולם שצווה אותו לעשות את הפעולה הזו. איני מדבר כעת על ברכת "על נטילת לולב", אלא על הלולב עצמו. האתרוג עצמו מודיע לנו שיש הקב"ה. אם לא הבורא יתברך, מדוע אנחנו בכלל עושים את הפעולה הזו? למה להוציא הון רב על אתרוג מהודר? רק משום שהקב"ה מסתכל על האתרוג שלנו, ובודק כיצד אנחנו מקיימים את מצוותיו.

תרגולים לפני התפילה

ברצוני לחלוק עמכם אנקדוטה שתמחיש לנו את הענין הזה. פעם, בחג הסוכות, ראו את הגאון רבי יוסף זונדל מסלנט זיע"א, רבו של הגר"ס, עומד בבית המדרש לפני התפילה כשהוא אוחז את הד' מינים בידו. ברור היה שהוא אינו מקיים כעת את מצות נטילת לולב, אלא הוא עסק בנענועים בלבד. מאן דהו העז ושאל אותו לפשר מעשיו, ור' יוסף זונדל השיב שהוא מכין את עצמו לנענועים, כדי לוודא שהוא עושה אותם כראוי.

עלינו לדעת כי באותה עת, ר' יוסף זונדל לא היה איש צעיר. מדובר ביהודי שכבר נענע ד' מינים פעמים רבות בחייו, אולם אף על פי כן הוא החליט לחזור שוב ולהתאמן על קיום המצוה, כי הוא ידע שהקב"ה מביט בו ובוחן את מעשיו. בכך הוא ביקש להבטיח שכל תנועה הכי קטנה שלו, תעשה מתוך כבוד אמיתי למלך מלכי המלכים, ושהיא תמצא חן בעיניו. זה הפירוש לקיים מצוה.

קניות לפסח מתוך מחשבה

מדוע יהודים מקפידים לרכוש מצות שמורות במחיר מפולפל? משום שה' מביט בהם. נכנסים לצרכנייה ורואים את כל המוצרים הנושאים את הכיתוב "כשר לפסח" - מוצר ועוד מוצר, כולם עם אותו הכיתוב, וכולם מכריזים על כך שהקב"ה צופה ומביט במעשינו, ובודק לראות שאנחנו מקפידים ומדקדקים בהלכה. כולנו - בעלי החנויות והלקוחות, כולנו מקבלים תזכורת תמידית על נוכחותו של הבורא, שמביט בנו ובוחן את מעשינו.

אומרת לנו: "הקב"ה מסתכל, מבחוץ ומבפנים, ולכן עליכם לשמור את צעדיכם ולשמור על שכלכם".

האם לא היה שווה להגיע לכאן רק כדי לשמוע את הדברים הללו? היתכן שיהודי יעבור את חייו מבלי לשמוע זאת אפילו פעם אחת?

המזוזה מזכירה

אך התורה אינה עוצרת כאן. לא די בציצית ובתפילין, אלא יש צורך בתזכורות נוספות. בפתח ביתו של כל יהודי קבועה מזוזה, אך למרבה הפלא, יהודים רבים חיים את חייהם מבלי שיש להם מושג מהי מטרתה של המזוזה. מה מלמדת אותנו המזוזה? התורה צוותה אותנו לקבוע מזוזה בכל פתח, כדי שזו תזכיר לנו תדיר שהקב"ה מביט בנו ובוחר אותנו. כך כותב הרמב"ם (פ"ו מהלכות מזוזה ה"ג) באופן מפורש: "חַיֵּב אָדָם לְהַזְכִּיר בְּמִזְוָה מִפְּנֵי שֶׁהִיא חֹבֶת הַכֹּל תָּמִיד. וְכָל זָמַן שֵׁיכְנֵס וַיֵּצֵא יִפְגַּע בְּיַחֲוֹד הַשֵּׁם שְׁמוֹ שֶׁל הַקְּדוֹשׁ בְּרוּךְ הוּא וַיִּזְכֹּר אֶהְבְּתוֹ". האם לא חבל לבזבז את החיים - לעבור שוב ושוב בפתח ביתנו, ולשכוח לגמרי את תכליתה של המזוזה?

אינכם מעלים על דעתכם את גודל ההשפעה שמחשבות מעין אלו יכולות היו לעשות עלינו! חיינו היו משתנים מן הקצה אל הקצה בזכות הציצית והמזוזה! אם היינו ממשיכים להתרגל במחשבות אלו, הרי שבסוף ההכרה הזו היתה מחלחלת אל תוך תודעתנו - שיש כאן בורא עולם. זוהי דרכן של הציצית והמזוזה - להביא אותנו לידי אמונה חושית בבורא יתברך.

עקב בצד אגודל

כמה חבל שהחיים חולפים ועוברים להם, והמצוות נשארות פעולות מכניות ונטולות מחשבה. מעשים אשר נועדו להשפיע על האדם השפעה רוממה ונשגבה, נעשים בצורה של "מלומדה", ללא כל מחשבה, ואינם פועלים את פעולתם המכוונת.

מי שזוכה להתגורר בסביבת בני תורה, זוכה לתזכורות תמידיות, ועליו לנצלן היטב. עלינו להתרגל למחשבה כי "ה' מביט בי ובוחר אותי. הוא בודק את מעשי החיצוניים כמו גם את מחשבותי הפנימיות".

למען האמת, איני אומר כאן דברים כל כך מחודשים, אולם למרבה הצער אנשים מתעלמים מעבודה זו וזונחים

הציצית והתפילין

התבוננות זו צריכה ללוות אותנו בכל מצוה שאנו מקיימים. כל מצוה נועדה להזכיר לנו שהבורא יתברך מסתכל עלינו.

למה שלא נוסיף קצת משמעות לתפילין? לא רק בזמן שמניחים אותם, אלא בכל פעם שרואים תפילין או נרתיק של תפילין, זוהי הזדמנות להיזכר במה שהתפילין נועדו להזכיר לנו. יהודי פוסע בדרך לעבודה, והוא רואה בחור צעיר שרץ לבית הכנסת כשתיק התפילין בידו. אז נכון שאתה כבר התפללת, אתה הנחת תפילין לפני שעתיים, אבל הנה לך הזדמנות נוספת להזכיר לעצמך: "יש בורא עולם שצווה אותנו להניח תפילין".

מהי מטרת הציצית? אתה יושב בבית המדרש, ומכל עבר אתה רואה את ציציותיהם של חבריך לכולל. לשם מה נועדו הציציות הללו?

כמובן שתשובתך תהיה, "מה זאת אומרת? זו מצוה. כך מצווה התורה". אולם התורה גם מלמדת אותנו מהי תכליתה של מצוה זו! בתורה כתוב דברים ברורים, שהציצית נועדו כדי להזכיר לנו שה' מסתכל עלינו! "וְרָאִיתֶם אֹתוֹ וְזָכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת ה'" - אין הכוונה רק לזכור את המצוות, אלא לזכור שה' מסתכל לראות האם אתה מקיים את המצוות.

פעם הלכתי ברחוב, ועברתי על יד פועלים מטעם העירייה שעסקו בחפירה בכביש. מנהל העבודה, שהיה גוי ממוצא איטלקי, הצביע לעבר הציצית שלי ושאל אותי: "מה זה?" "זה כדי להזכיר לנו אותו", עניתי, והצבעתי כלפי מעלה. "אהה" אמר הגוי. הוא הבין. הגוי הבין את זה, והלוואי שנזכה גם אנחנו להבין את זה.

שמור את צעדיך

כעת יש לנו שיעורי בית. כאשר אנחנו רואים ציצית - להיזכר בבורא עולם. ולא רק בציצית שלנו אלא של אחרים גם כן, כגון אשה הרואה את הציצית של בעלה, וכמו שאמרו בגמרא (מנחות מג, א) לגבי ציצית, "שישנה בראיה אצל אחרים" - אפשר להשתמש בציציותיהם של אחרים לעבודה זו. כשאנחנו רואים ציצית - עלינו לזכור שיש להם מטרה, והמטרה העיקרית היא לגרום לנו לחשוב על הקב"ה. הוא מסתכל עלינו. זה מה שהציצית

ניתן להשיג ספרי רבינו בחנויות ספרי קודש ואצל המפיצים:

ספר שיעורי אורה-ועדי מוסר, ספר לב אביגדור-עבודת האדם בקניני השלמות מכתב יד: קולמוס 072-244-1670

תפילת אביגדור-פירוש וביאור על התפילה מכתב יד: אזל מן השוק

ישבתי שם לבדי, בבית המוסר הישן. "מה כדאי לעשות כעת?" שאלתי את עצמי. והחלטתי, "יש לי כעת הזדמנות לעבוד על ההכרה הזו, שה' מביט בי כל הזמן". ישבתי שם לבדי במשך שעה שלמה, וחשבתי על כך שה' מסתכל עלי. לעולם לא אשכח את החוויה המיוחדת הזו שחוויתי בבית המוסר הישן בקובנה.

עין רואה

תרגול מעין זה הוא דבר שכל אחד ואחד מאיתנו יכול לעשות מדי פעם. האמת היא שהענין הזה דורש עבודה תמידית, ועלינו למצוא זמן לעבוד על כך - להמחיש לעצמנו שהקב"ה מביט בנו.

מי שאינו יכול לחשוב על זה כל הזמן, אז לכל הפחות מפעם לפעם עליו לדמיין כיצד הקב"ה מסתכל עליו, ולחשוב, "ה', אתה מביט בי ברגע זה".

כך אומרים לנו חז"ל (אבות ב, א): "דע מה למעלה ממך, עין רואה". עלינו לעבוד על הענין הזה במשך כל חיינו. בכל מקום בו אנחנו הולכים - ברחוב, ברכבת התחתית, בעבודה, בבית - לחשוב על כך שה' מביט בנו.

אימונים באוטובוס

החובות הלבבות מסייע לנו בעבודה זו באמצעות משל. הלא כולנו יודעים שכאשר מישהו מסתכל עלינו, אנחנו מתנהגים אחרת, ומקפידים שלא לעשות פעולות שלא ימצאו חן בעיני המסתכל. גם אם זה שמסתכל עלינו אינו גדול הדור, גם אם מדובר בילד קטן המביט בנו ברחוב, המציאות היא שאנחנו נשתדל לעשות עליו רושם טוב. כך הוא הטבע האנושי.

פעם חוויתי מקרה כזה. ישבתי ברכבת התחתית, כאשר לפתע שמתי לב לילדה כושית קטנה שבוהה בי. מיד כשראיתי שהיא מסתכלת עלי, הטבתי את תנוחתי על ספסל הרכבת ויישרתי את עצמי. למרות ש"קהל הצופים" הזה לא היה מן החשובים ביותר, טבעו של האדם הוא לרצות לעשות רושם טוב על כל מי שמסתכל עלינו. בשעת מעשה, חטפתי את ההזדמנות והוספתי מחשבה: "הקב"ה מביט בי בעין הרבה יותר בוחנת מאשר הילדה הקטנה הזו".

חשוב מאוד להתאמן על עבודה זו. כשאתה יושב באוטובוס, חשוב על כך שמלך מלכי המלכים מביט בך כאן על ספסל האוטובוס. בעודך פוסע ברחוב, חשוב לעצמך, "הקב"ה מביט בי דרך החלון ההוא, שם בקומה השלישית של הבנין ממול", והוא אכן מביט בך, לא רק מהחלון ההוא אלא מכל החלונות כולם. עלינו להרגיל את עצמנו לחשוב בצורה כזו.

אותה, עד שהדברים נשמעים כחידוש גדול ביותר. למען האמת, גם בדברינו כאן במסגרת זו לא יצאנו ידי חובתנו, שכן זוהי סוגיא ארוכה ורחבה, שלא נוכל לדבר עליה מספיק. עלינו להקדיש זמן רב להתבוננות בדברים אלו, כיצד המצוות יכולות להשפיע עלינו השפעה נצחית, ולקבל על עצמנו בלי נדר את המשימה הזו, לקנות בנפשנו, לאט לאט, הכרה ברורה ומוחשית שה' מביט בנו. הדרך היחידה לקנות זאת היא על ידי עבודה עיקשת ועקבית של תרגול - אין דרך אחרת.

כמובן שאי אפשר "לקפוץ" דרגות ולעשות הכל בבת אחת. השיטה היא לבחור מצוה אחת ולעבוד עליה במשך פרק זמן מסוים, ולתרגל שוב ושוב את המחשבה הזו, שהמצוה שאותה בחרתי, מזכירה לי את הבורא יתברך, עד שההכרה הזו תהפוך לחלק ממנו. ואז אפשר לעבור למצוה נוספת, וכן הלאה וכן הלאה. בכל יום האדם מרגיל את עצמו יותר ויותר, בכח המצוות, שה' נמצא ממש כאן, וכך הוא הופך, לאט לאט, ליהודי שעומד לפני המלך תמיד.

ג' - אנחנו מזכירים לעצמנו

הביקור ב"בית המוסר"

כעת נעבור לשלב נוסף, ונלמד היבט אחר של עבודה זו; נקרא לזה "ההיבט המעשי". בשלב הזה נלמד כיצד נוכל להרגיל את עצמנו, ולהשתמש באמצעים העומדים לרשותנו כדי להזכיר לעצמנו את הבורא. אמנם המצוות מהוות הזדמנות נהדרת לזכור את ה', אולם ישנן עוד אינספור הזדמנויות שנוכל לעשות בהן שימוש, גם מחוץ למסגרת של המצוות המעשיות.

כשלמדתי בישיבת סלבודקה בליטא, שמעתי מוותיקי הישיבה שבעיירה קובנה הסמוכה ישנו "בית מוסר" מיוחד ששרד מימי ר' ישראל סלנטר, והחלטתי ללכת ולבקר במקום. יום אחד עזבתי את ה"סדר" בישיבה, וחציתי את הנהר שהפריד בין סלבודקה לקובנה, כדי לבחון את "בית המוסר" המדובר.

מראש נאמר לי שהמקום נעול, אלא שישנה לבנה רופפת שתחתיה אוכל למצוא את המפתח. חיפשתי את הלבנה הרופפת בהתבסס על התיאורים שניתנו לי, ואכן, מצאתי מתחתיה את המפתח ונכנסתי פנימה, אל תוך "בית המוסר".

במבט ראשון, הענין כולו נראה כבלתי מובן. מדוע עלי להקפיד להתלבש בצניעות, הלא אף אחד אינו רואה אותי? התשובה היא שיש מישהו שרואה אותך, ומתוך הכרה זו אנחנו משתדלים לכסות את עצמנו.

תרגילים של הכרה בה'

והשאלה הפשוטה שכל אחד שואל היא - מה מועיל הכיסוי? הלא הקב"ה רואה אותי גם מבעד לסדין שבו אני מתכסה, אין דבר שנעלם ממנו, ומדוע אפוא עלי להקפיד לכסות את עצמי? מה אני מרוויח בכך?

התשובה היא שזהו תרגיל. כאשר אנחנו מכסים את עצמנו, אנחנו מחדירים אל תוכנו את ההכרה שהוא נמצא כאן, בבחינת "החיצוניות מעוררת את הפנימיות" - תנועה חיצונית שמבטאת את היותו של המלך כאן בחדר, מעוררת בליבנו את ההכרה בנוכחותו יתברך. זוהי ערכה הגדול של הנהגה זו - לאט לאט, ההכרה כי מישהו מביט בנו, חודרת אל תודעתנו והופכת לענין מוחשי בנפשנו.

הבה נקדיש כמה שורות לתאר מספר הזדמנויות נוספות שבהן נוכל לתרגל ענין זה, מבין אלפי ההזדמנויות שיש לנו בחיי היום יום. אחת הטובות שבהן היא בזמן האכילה. ניקח לדוגמא יהודי שיושב בחתונה מפוארת שבה מגישים את טובי המעדנים. היות והאוכל טעים כל כך, והוא גם הגיע רעב לחתונה, הוא אוכל בתיאבון את המנה המונחת בצלחת שלפניו, ואז לפתע מגיע הצלם, ומבקש לצלם את יושבי השולחן. היהודי שלנו מזדעק: "רגע רגע, תן לי לבלוע את האוכל, אל תתחיל לצלם!" הוא אינו רוצה שיצלמו אותו בעוד לחייו מלאות במזון שאותו הוא לועס. או אם אישיות מכובדת ביותר נכנסת לאולם ומתחילה לפסוע לכיוונו על מנת לדבר עמו, הוא ימהר לבלוע את האוכל שבפיו, כדי שהאדם החשוב הזה לא יראה אותו במצב המביך הזה, בעיצומה של לעיסה.

זוהי הזדמנות נפלאה לתרגל את העבודה הזו, שכן הקב"ה מסתכל עלינו כל הזמן. בזמן שאנו אוכלים אנחנו בדרך כלל שרויים במצב רוח מרומם, אז מדוע שלא ננצל את זה לעבוד על הכרה בנוכחותו של השי"ת? אז נכון, הקב"ה רוצה שנלעס את האוכל, ואיננו צריכים להתבייש בכך שהוא רואה אותנו כשפינו מלא באוכל. הוא זה שברא לנו בכוונה תחילה לחיים גמישות כדי שיהיה אפשר למלאותן במזון, אך הנה יש לנו כאן הזדמנות נפלאה לחשוב על כך שה' מביט בנו ומבחין בכל תנועה מתנועותינו.

אתה יכול לגדול!

אילו היינו קונים בנפשנו הכרה אמיתית שהבורא מסתכל עלינו בכל עת, כמה היינו מתביישים לעמוד במחיצתו; כמה היינו נזהרים לא לעשות שום פעולה הסותרת את רצונו! כמה היינו מזדרזים לעבוד אותו ולנסות למצוא חן בעיניו!

מי שיתרגל עבודה זו באופן תדיר, יגיע להצלחה גדולה יותר בנושא. אפשר לעשות זאת לעתים קרובות. לדוגמא, לחשוב עכשיו במשך דקה אחת על כך שה' מביט בי". זה יגרום לך לשנות משהו מהתנהגותך, כגון לשבת זקוף יותר. גם אם לאחר דקה תשוב לתנוחתך הקודמת, הרי שבדקה זו השגת דבר גדול ביותר, שישאר אתך לנצח נצחים. גם בעוד חמישים שנה תוכל להתפאר בכך ש"פעם, כשהייתי צעיר, שמעתי שיחה בנושא, וניסיתי פעם אחת לחשוב במשך דקה תמימה על כך שה' מביט בי". אם תעשה זאת שוב, יהיה לך ערך רב עוד יותר. נסה זאת. נסה לתרגל את זה מדי פעם. ככל שתרבה ליישם את זה, כך תגדל עוד ועוד. יהודי שחי את חייו באופן זה, יגיע בוודאות גמורה להצלחה בעבודתו. הדבר יתחיל להשפיע על התנהגותך, ואתה תתנהג כאילו מישהו באמת מסתכל עליך - וזה נכון!

יראתם של גדולי עולם

זכיתי בצעירותי ללמוד בישיבת סלבודקה, ושם ראיתי יהודים גדולים שחיו עם ההכרה שמישהו מביט בהם בכל רגע. בשנותי בישיבה הרבית להתבונן בתנועותיהם של רבותי נ"ע, והבחנתי בכך שכל פעולה ותנועה שלהם נעשתה מתוך הכרה זו. הם מעולם לא התגרדו ולא פיהקו, ושום הבעת פנים מגוחכת לא עלתה מעולם על פרצופם. כמובן שהם תמיד היו בשמחה, אך הם מעולם לא חייכו חיוך אווילי. הם היו בשליטה מוחלטת על כל תנועותיהם. הסתכלתי עליהם ולמדתי היטב את התנהגותם, וראיתי אנשים שחיו אחרת. הם חיו עם תחושה מוחשית שה' מסתכל עליהם.

אמנם אני ראיתי זאת אצל גדולי עולם, אולם למעשה זוהי צורת חיים שהתורה דורשת מכל יהודי. כל אחד מאיתנו מתרגל את הענין הזה מדי יום ביומו, מיד כשאנחנו קמים בבוקר. כל מי שלמד מעט יודע שהדרך הראויה להתלבש היא לעשות זאת מבלי לגלות את המקומות המכוסים שבגוף. גם אם הדלת נעולה והאור מכובה, ואין שום סיכוי שמישהו יראה אותו, היהודי המדקדק במצוות מקפיד להתלבש באופן כזה שגופו לא נחשף אף פעם (שו"ע או"ח סי' ב).

ה"רגילים" ביותר ישנה משמעות רבה, כי הרי ברגע זה אני עומד לפני ה'. כל איש ואשה שיקבלו על עצמם להתחיל ולתרגל את העבודה הזו, מובטח להם שיגיעו לדברים גדולים ביותר, משום שזוהי הגדולה האמיתית אותו יכול האדם להשיג בעולם הזה - לחיות מתוך הכרה שאני עומד בפני ה', וכי הוא מביט בי בכל עת.

שבת שלום ומבורך!

בואו נהיה מעשיים

שיוויתי ה' לנגדי תמיד

בפרשתנו, המלאך מוכיח את בלעם על כך שהוא שכח שהקב"ה מסובב את כל הסיבות ומנהל כל דבר קטן בעולמו. היה עליו לדעת כי העיכוב שלו אינו תוצאה של אתון עקשנית אלא של ריבון כל העולמים. השבוע נתמקד בלי נדר על לנסות ולהפנים את הלימוד החשוב הזה. פעם אחת ביום, בעודנו חולפים על פני מזוזה, נזכיר לעצמנו שה' מסתכל עלינו כעת. בנוסף, נקדיש דקה אחת ליום שבה נרכז את מחשבותינו בעובדה שעיני ה' מביטות בנו בעל עת, ובוחנות את מעשינו.

שאלה:

יהודי תושב חו"ל שמתכנן לבקר בארץ ישראל, האם עליו לעשות איזושהי הכנה רוחנית מיוחדת?

תשובה:

בוודאי! ירמיהו הנביא מוכיח את עם ישראל בשם ה' ואומר: "וַתְּבֹאוּ וַתִּטְמְאוּ אֶת אֶרְצֵי וַיִּנְחַלְתִּי שְׁמַתְם לְתוֹעֵבָה" (ירמיהו ב, ז), ואם כן מי שחפץ לבוא לארץ ישראל, חייב להכין את עצמו כראוי לכך, ולוודא שכל חייו מתנהלים על פי התורה הקדושה. גם מי שנוהג כראוי בחו"ל, צריך לקבל על עצמו להיות עוד יותר טוב כשהוא בארץ ישראל, שכן ארץ ישראל מיועדת רק עבור מי שחי את חייו בקדושה.

ואם תשאלו אותי - מה עם הערבים? האם הם חיים באופן הראוי למגורים בארץ ישראל? ראשית כל, הם לא שאלו אף אחד. מעולם לא היה ערבי ששאל אותי לדעתי בענין כלשהו. שנית, אנחנו מתייחסים לערבי כמו אל בעל חיים. כאשר ציפור נכנסת מחו"ל אל תוך ארץ ישראל, היא אינה זקוקה לשום הכנות רוחניות, ואיננו מצפים שהיא תתנהג בקדושה. אצל גוי לא שייך המושג "טומאה", כי אין למעשיו שום משמעות. הגויים הם כמו הדשא שגדל בארץ ישראל, ואיננו מצפים מהם לשום דבר.

אולם עם ישראל הוא שונה. כאשר יהודי חוטא ח"ו, הוא פוגם בעולם כולו. לכן מוטל על כל יהודי המתעתד לבוא לארץ ישראל, בין אם בכוונתו להשתקע בה ובין אם הוא מגיע לביקור בעלמא, לנהוג בקדושה. בכלל זה, מוטל על הנשים להיזהר בצניעות המלבושים, שכן ארץ ישראל מקיאה את מי שאינו חי לפי טעמה.

כך אומרת התורה הקדושה: "וַתִּקְאֵה אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל אֶת יִשְׂרָאֵל יִתְּ" (ויקרא יח, כה). ארץ ישראל היא ארץ עדינה ו"מפונקת", ומי שאינו נוהג בקדושה, אינו מקובל עליה, ולא ישרוד בה

אוזן שומעת

ברצוני להוסיף עוד תרגיל אחד שיסייע לנו לעבוד על הענין הזה. התרגיל הזה אמנם אינו קל, אך מי שניסה את התרגילים הקודמים, יוכל לנסות גם את זה.

כאשר אנחנו מדברים עם אנשים אחרים, קשה לנו מאוד לחשוב על ה'. הסיבה לכך היא שבן אדם הוא דבר מרתק, גם אם לא מדובר באישיות חשובה במיוחד. הפנים של בן שיחנו, כמו גם תוכן דבריו, מעניינים אותנו באופן טבעי, ולכן אנו נוטים לשכוח תכף ומיד את ה'.

אז הנה לנו תרגיל טוב, אותו נוכל לנסות מפעם לפעם - לחשוב על ה' גם בעודנו מדברים עם אחרים. יכול אדם לומר לעצמו כך: "כעת אני עומד להתאמן על לזכור את ה' בו בזמן שאני משוחח עם אדם אחר. כעת אגש לפלוני אלמוני, ואנהל עמו שיחה קצרה, ובזמן הזה אקפיד לחשוב על כך שה' שומע כל מילה שאני אומר".

עליך להקפיד כמובן שהשיחה הזו תהיה קצרה, שכן לא תוכל להתמיד במחשבה אודות הקב"ה למשך זמן רב. בחר לך מישהו וגש אליו. הוא יתחיל לדבר אתך, ואתה תענה לו. אך עליך להקפיד לא להסיר את המחשבה הזו מראשך, ולהזכיר לעצמך ללא הרף שה' מסתכל עליך ברגע זה ומקשיב למה שאתה אומר. זה יהיה מאוד קשה, כי הנטייה הטבעית שלנו היא להישבות בקסמו של בן שיחנו. אישיותו כובשת אותנו, ואנחנו שוכחים מכל דבר אחר. ולכן בזמן התרגיל הזה עלינו להיחלץ חושבים ולשים לב לא לשכוח את ה', אפילו לא לרגע אחד! אל תאבד את קו המחשבה! זכור כי ה' מסתכל עליך! נסו לעשות זאת למשך דקה או שתיים.

מי שינסה את התרגיל הזה, ידע נאמנה כי הוא השיג דבר גדול ביותר! זהו דבר שאפשר להתפאר בו, והיה שווה להגיע לעולם רק כדי להתנסות פעם אחת בתרגיל הזה. מי שאף פעם לא ניסה זאת, ידע שהוא מחמיץ את אחת המטרות העיקריות שלשמן הוא נברא.

הדרך סלולה להצלחה

כאשר אדם מתאמן על התרגילים הללו שוב ושוב, הוא הופך למודע יותר ויותר לכך שהקב"ה מסתכל עליו, וזו אחת התוצאות החשובות ביותר שקיימות. אחד ההישגים הגדולים ביותר שאליהם יכול יהודי להגיע הוא זה - לחיות מתוך הכרה ברורה שיש "עין רואה". כי מי שחי עם הידיעה הזו, שעיני ה' משוטטות בארץ ומביטות בו בכל רגע, יחיה חיים של שלמות והצלחה.

מי שמרגיש שהוא עומד לפני ה' בכל רגע, הרי שכל רגע מחייו הופך לבעל משמעות. הוא מבין שגם לזמנים